

המכון לאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

עמדות גלויות ועמדות חבויות כלפי ישראל, לפני, בזמן ואחרי מלחמת לבנון השנייה

**נייר עמדה מאת לאה בורובוי ומרינה רז-ממשינה
המכון לאסטרטגיה ציונית
האוניברסיטה הפתוחה**

תמוז תש"ע / יולי 2010

המכון לאסטרטגיה ציונית THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

המכון לאסטרטגיה ציונית הוא גוף עצמאי הפועל למען שמירת צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל על פי עקרונות מגילת העצמאות.

המכון פועל למען שמירת זכויות האדם במדינת ישראל ברוח עקרונות החירות, הצדק, הישר והשלום של מורשת ישראל.

המכון פועל למען הידוק הקשר בין יהודי התפוצות ובין מדינת ישראל על פי ערכי הציונות.

המכון עוסק בעריכת מחקרים, כתיבת תוכניות והגשתן, הדרכת מנהיגים צעירים, ייזום כינוסים, סמינרים, סיורים, ופעילויות אחרות למען חיזוקה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

The Institute for Zionist Strategies is an independent non-partisan organization dedicated to the preservation of the Jewish and democratic character of the state of Israel, according to the principles of Israel's Declaration of Independence.

The Institute strives to promote human rights within Israel in the spirit of the principles of freedom, justice, integrity, and peace as prescribed by the Jewish Heritage.

The Institute strives to fortify the bond between the Jews in the Diaspora and the state of Israel, according to the values of Zionism.

The Institute engages in research, formulation and advancement of programs, training of young leadership, organization of policy conferences, seminars, and field study missions, and in other activities to strengthen the State of Israel as the National Homeland of the Jewish People.

שדרות לוי אשכול 14, קומה 11 ת.ד. 18157 ירושלים 91181
Levi Eshkol 14, 11th Floor, P.O.B. 18157 Jerusalem 91181
Tel. +972 2 581 7196; Fax.+972 2 532 2422
info@izs.org.il; www.izs.org.il

על אודות המחברות

לאה בורובוי הגישה דוקטורט בפסיכולוגיה באוניברסיטת תל אביב, וסיימה בהצטיינות יתרה תואר שני בפסיכולוגיה חברתית באוניברסיטת תל אביב ותואר ראשון בהצטיינות במנהל עסקים ופסיכולוגיה באוניברסיטה העברית.

בימים אלו לאה בורובוי משמשת כמרצה לפסיכולוגיה של הילד והמתבגר במכללת לוינסקי, ומנחה סטודנטים לעבודות סמינריוניות באוניברסיטה הפתוחה בקורסים שונים כגון פסיכולוגיה של השואה, שיפוט והערכה בתנאי אי ודאות, הפסיכולוגיה של שיפוט אינטואיטיבי פסיכולוגיה בין תרבותית ועוד. לאה מפרסמת כתבות ב"מעריב" בנושא הורות וחינוך ילדים מעת לעת.

לאה בורובוי נשואה ואם לארבעה ילדים, עלתה לישראל מחבר העמים בגיל 12 וכיום מתגוררת ברחובות. במהלך שירותה בצה"ל שימשה כקצינת מחקר במחלקת מדעי ההתנהגות. בשנת 2004 פתחה בלוג בשפה הרוסית שעוסק בחברה הישראלית, בפסיכולוגיה ובפוליטיקה. לאה בורובוי חברה בתוכנית המנהיגות הצעירה של המכון לאסטרטגיה ציונית מאז 2007.

מרינה ממשנינה סיימה בהצטיינות תואר ראשון בפסיכולוגיה באוניברסיטה הפתוחה וממשיכה ללמוד לתעודת הוראה. ילידת 1982, עלתה לארץ מאוקראינה עם משפחתה בשנת 1990 וכיום מתגוררת בפתח תקווה. התנדבה ועבדה עם ילדים, נוער וחונכים במסגרות שונות בתחום החברתי כגון הסוכנות היהודית, פר"ח, אגף הנוער בפתח תקווה ומוסדות טיפוליים. בימים אלו עובדת כמנהלת מרכזי העשרה לילדים בעמותה חברתית "צעירים בונים עתיד" ובזמן הפנוי מדריכה יוגה, צוללת ומתנדבת עם בעלי חיים.

israelev@post.tau.ac.il

**העמדות המובעות במסמך זה הן של המחברות
ואינן מייצגות בהכרח את עמדת המכון**

ברצוננו להודות לפרופ' בריין נוסיק מאוניברסיטת ורג'יניה ולד"ר יואב בר ענן מאוניברסיטת בן גוריון שסייעו לנו רבות ברוח ובחומר להשלמתה של עבודה זו.

תקציר

מלחמת לבנון השנייה פרצה ב-12 ביולי 2006 והתנהלה 81 ימים בין כוחות צה"ל לחיזבאללה. במהלך המלחמה שוגרו אלפי קטיושות לעבר יישובי הצפון ובהם הערים חיפה, טבריה, עפולה וחדרה. העורף הישראלי התמודד עם מציאות קשה: מאות אלפי תושבים מהצפון נאלצו להישאר במקלטים, ורבים בחרו לעבור למרכז ולהתארח אצל משפחות שהיו מוכנות לקבל אותם. המלחמה גבתה את חייהם של ישראלים רבים, בהם עשרות אזרחים. ואולם, סקרי דעת הקהל שנערכו במהלך המלחמה הראו עלייה בפטריוטיות ובתמיכה בממשלה. האם באמת אפשרי שעם כל הקשיים הרבים - איומי הקטיושות, השהייה במקלטים והדאגה המתמדת לקרובים במילואים - עלתה התמיכה בממשלה והאהדה למדינה?

בעידן הפוליטי המודרני, ניתן לתקשורת כוח רב בעיצוב דעת קהל. העיצוב נעשה בשלוש דרכים – בדרך הרגשית, בדרך המחשבתית ובדרך ההתנהגותית. דעת קהל נחלקת לעמדות גלויות ולעמדות חבויות. עמדות גלויות הן כאלו שאנשים יכולים לדווח עליהן וכתוצאה מהמודעות גם לשלוט בהן, ועמדות חבויות הן כאלו שאינן נשלטות וברובן גם אינן ידועות לאדם עצמו. עמדות חבויות משפיעות על התנהגות אף יותר מהעמדות הגלויות, בעיקר כאשר מדובר במצבי איום ולחץ. עמדות חבויות באות לידי ביטוי בבחירות אינטואיטיביות או בבחירות שנעשות ברגע האחרון. דרך העמדות החבויות ניתן לשנות את העמדות הגלויות ולהיפך. מסרים עיתונאיים פונים הן לגלוי והן לחבוי. למרות שפסיכולוגים, פילוסופים וסופרים (ע"ע פרויד ודוסטויבסקי) כתבו והתדיינו רבות על החבוי, חקירה מדעית של העמדות החבויות התפתחה רק לאחרונה. יישמנו את השיטה על מנת לבדוק כמה היבטים של העמדות:

א. לבדוק עמדות חבויות ועמדות גלויות של ישראלים כלפי ישראל, לפני, אחרי ובמהלך מלחמת לבנון השנייה.

ב. לבדוק האם עמדות חבויות ועמדות גלויות מתואמות ביניהן.

ג. לבדוק כיצד העמדות משתנות כפונקציה של פרמטרים דמוגרפיים כגון גיל, מין ורמת הדתיות.

מחקרים פסיכולוגיים וסוציולוגיים שהתבססו על דיווח עצמי הראו שבתקופות מלחמה אנשים מתלכדים סביב סממני המדינה [הדגל, ההמנון, החוקה (אם ישנה) ועוד] ומגלים פטריוטיות רבה יותר מאשר בשעת הנחת. אבל ישנן לפחות שתי סיבות לכך שעמדות הגלויות שונות מהעמדות החבויות והאמיתיות. סיבה אחת היא כי ייתכן שהאדם אינו רוצה לגלות את מה שהוא חושב. סיבה שנייה היא כי האדם אינו יכול לדווח במדויק על מה שהוא חושב. במחקר הנוכחי השתמשנו בשיטה חדישה בשם (Implicit Associations Test) IAT למטרת גילוי עמדות חבויות בנוסף לדיווח עצמי, על מנת לבדוק מה באמת הרגישו ישראלים כלפי ישראל, לפני, במהלך ואחרי המלחמה.

ערכנו ניתוח משני לנתונים שנאספו מ-1478 ישראלים על ידי פרופ' נוסיק וד"ר בר ענן. התוצאות הראו פגיעה קשה באהדה (קריא פטריוטיות) גלויה לישראל אחרי המלחמה, אך לא בתקופת המלחמה. הייתה פגיעה קשה בפטריוטיות החבויה לישראל בתקופת המלחמה, אך לא אחרי המלחמה. גברים גילו אהדה רבה כלפי ישראל במהלך המלחמה וירידה משמעותית

בפטריוטיות בתקופה שאחרי המלחמה. לעומת זאת, נשים גילו ירידה בפטריוטיות בתקופת המלחמה ועלייה בפטריוטיות אחריה. עם זאת, הפטריוטיות החבויה של גברים ירדה בצורה דרסטית בתקופת המלחמה, עלתה עם סיום המלחמה והמשיכה לעלות גם אחרי דו"ח וינוגרד. לעומת הגברים, שהדעות החבויות שלהם היו שונות מאוד מהדעות הגלויות, העמדות חבויות של נשים תאמו את עמדותיהן הגלויות. בתקופת המלחמה, רק **קבוצת גיל אחת**, של אנשים מעל גיל 50, הראתה עמדות חבויות חיוביות כלפי ישראל. מבחינת החלוקה לפי מידת ה**דתיות**, לא נמצא הבדל משמעותי בין הפטריוטיות החבויה של חילונים לבין אלה המגדירים את עצמם "מאמינים באלוהים".

בהתאם לממצאים אלה ולנוכח חשיבות עמדות דעת הקהל מבחינה אסטרטגית להצלחה במערכה הצבאית, מציע נייר עמדה זה כמה המלצות אופרטיביות אשר יאפשרו להגן על חוסנו הפסיכולוגי של העורף בזמני חירום, וביניהן:

(1) הגדרת מטרות המלחמה וחשיבותה הערכית להגנה על קיום המדינה, על מנת להעניק לאזרחים את תחושת המשמעות לסבל שהם עוברים בעקבות המלחמה (2) הכנת העורף לאופי הלחימה ולהתמודדות הנדרשת ו-(3) התאמת הציפיות בציבור ליעדים ברי מימוש של המלחמה.

פעולות אלה תסייענה בגיוס תמיכה נפשית מהסביבה (המקצועית והלא מקצועית) בעת ההתמודדות עם הסבל, ותתרומנה להגברת תחושת ה**ביחוד** וללכידות החברה הישראלית בעתות משבר.

מילות מפתח: עמדות, פטריוטיות, סקרים, מלחמת לבנון השנייה, גברים נשים, דתיים חילונים, גיל

תוכן העניינים

7	מבוא
7	1. עמדות הציבור בתקופת המלחמה ואחריה
7	2. תעוקה נפשית בישראל
8	3. עמדות גלויות ועמדות חבויות
9	4. שיטת ה-IAT מבחני אסוציאציות חבויות
11	5. הבדלים בין עמדות של נשים וגברים כלפי מלחמות
13	שיטה
14	תוצאות
14	6. עמדות גלויות וחבויות כלפי ישראל לפני, במהלך ואחרי המלחמה
15	7. עמדות גלויות כלפי ישראל לפני, במהלך ואחרי המלחמה לפי מין
16	8. עמדות חבויות כלפי ישראל לפני, במהלך ואחרי המלחמה לפי מין
17	9. עמדות גלויות וחבויות כלפי ישראל לפי גיל
18	10. עמדות גלויות וחבויות כלפי מידת הדתיות
19	דיון
21	יישומים ומסקנות
21	11. הגדרת מטרות הלחימה וחשיבותן
22	12. הכנה של העורף לסוג המלחמה שיוצאים אליה
22	13. יצירת ציפיות ריאליות לקראת המלחמה
24	ביבליוגרפיה

מבוא

מלחמת לבנון השנייה התחילה ב-12 ביולי 2006. כוחות חיזבאללה שיגרו עשרות קטיושות לעבר יישובי הצפון ובמקביל חטפו שני חיילי מילואים - אהוד גולדווטר ואלדד רגב. בתגובה פתח חיל האוויר הישראלי במתקפה על יעדי חיזבאללה בלבנון. מלחמת לבנון השנייה הפכה את העורף לחזית: במהלך המלחמה נורו 3969 קטיושות לעבר חיפה, טבריה, עפולה וחדרה. מאות אלפי תושבים מהצפון נאלצו להישאר במקלטים, שבחלקם היו מוזנחים, ונטולי מזגן או שירותים. רבים בחרו לעבור למרכז והתארחו אצל משפחות שהיו מוכנות לקבל אותם. ב-11 באוגוסט התחיל מבצע קרקעי נרחב בדרום לבנון, ובו נהרגו חיילים רבים. בסך הכול נהרגו במהלך המלחמה 119 חיילים ו-44 אזרחים. ב-30 בספטמבר הסתיימה הלחימה בהפסקת אש ויציאת כוחות צה"ל מדרום לבנון.

עמדות הציבור בתקופת המלחמה ואחריה

בתקופה הראשונה של המלחמה הייתה בישראל תמיכה רחבה בממשלה ובמהלכה, אולם ככל שעבר הזמן, הלכה והתגברה הביקורת. זאת מכיוון שמלחמה ממושכת שישראל יזמה, הסתיימה מבלי שישראל ניצחה בה מבחינה צבאית. רק בשלב מאוחר העבירה ישראל את המלחמה לשטח האויב. ירי הרקטות על העורף נמשך כל המלחמה, והופסק רק בשל הפסקת האש. ארגון מעין צבאי, בן אלפי לוחמים, הצליח לעמוד במשך שבועות ארוכים בפני הצבא החזק ביותר במזרח התיכון, שנהנה מעליונות אווירית מוחלטת ומיתרונות עצומים בגודל ובטכנולוגיה. כל אלה עוררו את גלי המחאה בעקבות המלחמה.

המבקרים והמוחים הונעו על ידי מניעים שונים, מקורות הביקורת שלהם היו שונים, וכך גם תביעותיהם המהותיות. חלק התרכזו במחדלי הדרג המדיני הבכיר, חלק בכשלי הצבא והלחימה וחלק בליקויי הטיפול בעורף. המבקרים היו חלוקים לגבי הביקורת על המלחמה עצמה: חלק מחו על עצם היציאה למלחמה. רבים אחרים בירכו על ההחלטה לפתוח במלחמה אך מחו על כך שלא נוהלה באופן שנועד להשיג ניצחון מהיר, ברור ומובהק. חלק סברו כי היה נכון להפסיקה לאחר זמן קצר, אחרים חשבו כי היה צריך להמשיך בה עד לניצחון. אחת הסיבות של הקמת ועדת וינוגרד, אשר בדקה את ליקויי המלחמה, הייתה תחושה חזקה בציבור של שבר ואכזבה בעקבות תוצאות המלחמה.

מטרת המחקר הנוכחי הנה לתאר את העמדות של הציבור הישראלי כלפי ישראל בתקופת מלחמת לבנון השנייה ובתקופה שלאחריה. נושא זה חשוב מכיוון שבעת יציאה למלחמה דעת הציבור, רף הפטריוטיות, המוטיבציה של החיילים לצאת להילחם, החוסן הנפשי של העורף ונכונותו לתמוך במטרות המלחמה ובממשלה - הם קריטיים למהלך המלחמה ולהמשך הקיום התקין של המדינה לאחר המלחמה. המחקר התמקד בין היתר בהבדלים בין גברים לנשים, בהבדלים בין קבוצות גיל ובהבדלים בין דתיים לחילוניים.

תעוקה נפשית בישראל

בלייד, סולומון וגלקופף ערכו סקר שהתייחס לחשיפה לאירועי טרור בארץ ובדק את ההשפעות הפסיכולוגיות של אירועי טרור על אזרחי מדינת ישראל. הסקר התייחס לתקופה שבין ספטמבר 2000 – לאפריל 2002. 512 ישראלים המהווים מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה מעל גיל

18 בישראל עברו ריאיון מובנה שנועד לאבחן הפרעת דחק פוסט טראומטית (PTSD). בפרט בדק הסקר חשיפה אישית לאירועי טרור, תחלואה פסיכיאטרית הקשורה לאירועי טרור, וסימפטומים אחרים הקשורים לאירועי טרור. ממצאי הסקר הראו בין היתר כי:

57% מהנשאלים סובלים ממצבי רוח קשים

55% מהנשאלים מתרחקים ממקומות ציבוריים, לא נוסעים באוטובוסים וכו'

50% מהנשאלים סובלים מנדודי שינה ומסממני עוררות-יתר אחרים

37% מהנשאלים חווים שוב ושוב את האירועים (זיכרונות חודרניים)

27% מהנשאלים חווים נתק ברמת התודעה, סובלים מאובדן זיכרון זמני, מתחושת זרות וכו'

(סימפטומים דיסוציאטיביים)

10% מהאוכלוסייה, כחצי מיליון איש, סובלים מהפרעת דחק פוסט-טראומטית מלאה.

לאור הממצאים העגומים של הסקר, האם בסיטואציה כזו עדיין אפשר להביא לתמיכה במדינה שמתבססת על רגש עמוק?

עמדות גלויות ועמדות חבויות

אנשים מציגים עמדות מסוימות בחיי היום יום. עמדות אלה הן עמדות גלויות אשר מנחות את התפיסה העצמית של האדם ואת ההצגה העצמית שלו בפני הסובבים אותו. בנוסף, קיימות עמדות חבויות - עמדות שלא ניתן להגיע אליהן רק באמצעות שאילת האדם על עמדתו. בנושאים רגישים מסוימים, כמו מלחמות, ישנם גורמים רבים המעורבים בעיצוב העמדות הגלויות והעמדות החבויות והם היוצרים את הפערים ביניהן. לצורכנו, עמדות גלויות הן העמדות שבן אדם יכול לדווח עליהן, ועמדות חבויות הן העמדות שבן אדם לא יכול או לא רוצה לדווח עליהן. למשל, אם תשאלו אדם בסקר "כמה סיגריות אתה מעשן ביום", הוא עשוי לענות "5", אבל בפועל לעשן 15, כי הוא לא יודע כמה סיגריות הוא מעשן ובאמת ובתמים רוצה לחשוב שהוא מעשן 5. לחילופין, הוא מודע לכמות הסיגריות האמיתית שהוא מעשן, אבל רוצה להסתיר את העניין כדי להציג את עצמו טוב יותר. בהתייחס לתקופת המלחמה ועמדות כלפי המדינה שבה האדם חי בתקופת המלחמה, אזי העמדות החבויות מושפעות ממרכיבים כמו פחד, והעמדות הגלויות מושפעות מהסברים רציונאליים והבנת חשיבותו של המהלך המלחמתי או חוסר רצון להודות בפחד מפני המלחמה.

למרות שפסיכולוגים, פילוסופים וסופרים (ע"ע פרויד ודוסטויבסקי) כבר כתבו והתדיינו רבות על הלא מודע ועל הדעות החבויות לפני שנים רבות, חקירה מדעית של העמדות הלא מודעות התפתחה רק לאחרונה. בריין נוסיק, מזארין בנג'י וטוני גרינוולד פיתחו את שיטת ה-IAT (Implicit Association Test) שעליה מתבסס גם המחקר הנוכחי.

במשימת IAT נדרש הנבדק למיין במהירות פריטים מארבע קטגוריות שונות לשתי קבוצות. הרעיון הוא שקל יותר למיין לאותה קבוצה פריטים בעלי מאפיין משותף מאשר פריטים שאין להם מאפיין משותף. בשיטה זו משתמשים במהירות התגובה ובמספר השגיאות במיין כדי לגלות את מידת הקשר בין הקטגוריות.

לדוגמה, ב-IAT שמשווה עמדות כלפי שתי מדינות, ניתן לראות שקל יותר למיין פריטים שקשורים למדינה אהודה ביחד עם מושגים חיוביים, ופריטים שקשורים למדינה הלא אהודה יחד עם המושגים השליליים. לעומת זאת, קשה יותר למיין פריטים הקשורים למדינה אהודה עם מושגים שליליים, ופריטים הקשורים למדינה אהודה פחות עם מושגים חיוביים. הדבר בא לידי ביטוי גם במהירות המיון שנמדדת על ידי תוכנת מחשב וגם במספר השגיאות.

הן העמדות הגלויות והן העמדות החבויות משפיעות על עיצוב המחשבות, השיפוט וההתנהגות של האדם. העמדות הגלויות משקפות את הערכים המודעים, האמונות והתגובות הרצויות המודעות של האדם. ואילו העמדות החבויות משקפות את הניסיון שהאדם צבר. כלומר, ייתכן שהאדם נחשף לרעיונות שליליים כלפי אוכלוסייה מסוימת במהלך חייו, ולמרות שבמודע הוא מתנגד לרעיונות אלה – הרי שבתת מודע הרעיונות אוחסנו כאסוציאציות שליליות לאוכלוסייה זו. במקרה כזה ייתכן שהאדם לא יהיה מודע לעמדות השליליות מכיוון שהן מתנגשות עם הערכים והעמדות הגלויות שלו.

כשמדובר בעמדות הקשורות למלחמה, העמדות החבויות מושפעות גם הן ממרכיבים כמו פחד וחוסר רצון להודות בפחד זה. לכן, גם כאשר העמדה הגלויה של האדם כלפי המלחמה היא חיובית ומבוססת על הסברים רציונאליים והבנה של החשיבות של המהלך המלחמתי, העמדה החבויה שלו יכולה להיות שלילית ומבוססת על גורמים כמו פחד שאינו מודע, או פחד שהאדם אינו רוצה להודות בו.

שיטת ה-IAT – מבחני אסוציאציות חבויות

שיטת ה-IAT – מבחן האסוציאציות החבויות - פותחה באמצע שנות ה-90 (Lane et al, 2007) והיא מאפשרת ללמוד בצורה עקיפה על העמדות החבויות של האדם. במשימת IAT נדרש הנבדק למיין במהירות פריטים מארבע קטגוריות שונות לשתי קבוצות. הרעיון הוא שקל יותר למיין לאותה קבוצה פריטים בעלי מאפיין משותף מאשר פריטים שאין להם מאפיין משותף. בשיטה זו משתמשים במהירות התגובה בהצמדה בין שתי הקטגוריות שממוינות לאותה קבוצה ובמספר השגיאות במיון, כדי לגלות את מידת הקשר בין קטגוריות חברתיות לבין מאפיינים או תכונות. שיטה זו מאפשרת להסיק על סטריאוטיפים חבויים (Carney et al, 2009). השימוש בזמן תגובה מתבסס על ההנחה שלפיה, כאשר מבקשים להגיב ביד ימין לגירויים שממוינים לצד ימין וביד שמאל לגירויים שממוינים לצד שמאל, קל יותר להגיב למושגים ששייכים לצד אחד, גם מבחינת הקטגוריה וגם מבחינת האפיון, מאשר למושגים ששייכים לשני הצדדים (Lane et al, 2007).

לדוגמה, IAT שמשווה עמדות כלפי שתי מדינות יכול להראות את החוזק היחסי של שתי המדינות עם מושגים חיוביים ושליליים ולמדוד לאומיות. בניסוי כזה ניתן לראות בדרך כלל שקל יותר למיין פריטים שקשורים למדינה אהודה יותר יחד עם מושגים חיוביים, ופריטים שקשורים למדינה אהודה פחות יחד עם מושגים שליליים. לעומת זאת, קשה יותר למיין פריטים הקשורים למדינה אהודה עם מושגים שליליים, ופריטים הקשורים למדינה אהודה פחות עם מושגים חיוביים.

אחד מהתנאים שעליהם להתקיים במבחן IAT הוא שכל מילה תשתייך לקטגוריה אחת בלבד (Nosek et al, in press). כלומר, אם יש מילה ששייכת גם לקטגוריה של טוב או רע וגם לקטגוריה של אחת המדינות - הדבר עלול להשפיע על התוצאות.

ניסויים בשיטת ה-IAT מועברים בדרך כלל במחשב וניתן להשתמש בהם במילים, בתמונות או בצלילים בכדי להציג את המושגים. כך מתאפשר שימוש בשיטה גם עם אוכלוסיות מיוחדות שלא יכולות לקרוא, כמו עיוורים או ילדים קטנים (Carney et al, 2009).

ניתן להתנסות במבחן אסוציאציות חבויות באתר www.implicit.harvard.edu/ המבחן תורגם לעברית על ידי ד"ר בר ענן.

שלבי מבחן IAT

מבחן IAT מורכב מחמישה שלבים ובהם שבע סדרות של גירויים (Lane et al, 2007; Nosek, Greenwald, & Banaji, 2007). השלב הראשון (סדרת גירויים ראשונה) הוא שלב של למידת הקטגוריות. בשלב זה הנבדקים ממיינים פריטים ששייכים לשתי קטגוריות שונות (לדוגמה, תמונות ומילים הקשורות לשתי מדינות). המיון נעשה על ידי לחיצה על שני מקשים במקלדת, כאשר על המסך מופיעים גירויים משתי הקטגוריות (לדוגמה "I" ישראל ו "E" ארצות הברית). השלב השני (סדר גירויים שנייה) הוא שלב של למידת הקטגוריות של המאפיינים. בשלב זה מבצעים את אותה המשימה מבחינה טכנית, אך הפעם ממיינים פריטים שמייצגים שני ניגודים (לדוגמה ממיינים מושגים כמו "עצב" ו"עליצות" לקטגוריות של "טוב" ו"רע").

השלב השלישי הוא הצמדה בין מושגים למאפיינים. בשלב זה המיון משולב בצורה כזאת שלחצן אחד במקלדת משמש למיון של שתי קטגוריות (מושגים הקשורים לאחת המדינות ומושגים השייכים לקטגוריה של "טוב") והלחצן השני משמש למיון שתי הקטגוריות האחרות (מושג הקשור למדינה השנייה ומושגים השייכים לקטגוריה של "רע"). תחילה הנבדקים ממיינים 20 פריטים כתרגול (סדרה שלישית של גירויים) ולאחר הפסקה קצרה - 40 פריטים נוספים (סדרה רביעית של גירויים).

השלב הרביעי הוא שלב שבו מתבצעת למידת החלפת המיקום של המושגים (שלב חמישי של גירויים). בשלב זה מופיעים רק המושגים (פריטים הקשורים למדינות) ועל הנבדק למיין אותם, אך הפעם הם ממוקמים בצורה שונה (מדינה שהייתה מצד ימין ממוקמת מצד שמאל, ולהיפך), וגם הלחצנים המשמשים למיון מתהפכים בהתאם (לחצן ששימש למיון מושגים הקשורים למדינה אחת ימינה משמש עכשיו למיון המדינה השנייה ימינה, ולהיפך). שלב זה כולל 20 פריטים למיון.

השלב החמישי הוא שלב שבו שוב מוצמדים מושגים ומאפיינים כמו בשלב השלישי, אבל הפעם המושגים מחליפים צדדים ומוצמדים בצורה שונה (הפעם מדינה שהוצמדה למילים חיוביות מוצמדת למילים שליליות, ולהיפך). גם כאן תחילה ממיינים 20 גירויים (סדרה שישית של גירויים) ולאחר מכן סדרה נוספת של 40 גירויים (סדרה שביעית של גירויים) (Nosek et al, 2007).

התוצאות מחושבות מתוך השלב השלישי והשלב החמישי במבחן. בחישוב התוצאות מתייחסים למהירות התגובה של הנבדקים (כמה מהירה הייתה הצמדה בין כל מדינה למאפיינים חיוביים ושליילים) ולמספר הטעויות (כמה טעויות היו בהצמדה של כל מדינה למאפיינים חיוביים או שליילים) (Nosek et al, 2007).

הבדלים בין עמדות של נשים וגברים כלפי מלחמות:

במחקר שנערך בישראל חודש לאחר מלחמת לבנון השנייה, נבדקה ההשפעה של חשיפה לטראומה במלחמה על הצוות הרפואי בבית החולים רמב"ם בחיפה. בית חולים זה נבחר מכיוון שהיה נתון בסכנת הפגזות במהלך המלחמה, וטילים נחתו באזור מיקומו. במחקר זה נבדק הקשר בין מין, מקצוע ורמת השכלה לבין סימפטומים של הפרעת דחק פוסט טראומטית. במחקר השתתפו 106 נבדקים (78 נשים ו-28 גברים) שכללו 38 רופאים, 42 אחיות ו-26 עובדים אדמיניסטרטיביים של בית החולים רמב"ם. המחקר מצא שרמת הסימפטומים הפוסט טראומטיים הייתה גבוהה יותר אצל נשים מאשר אצל גברים. עם זאת, כאשר השוו בין נשים לגברים בכל מקצוע בנפרד, לא נמצא קשר מובהק בין מין לבין רמת הסימפטומים הפוסט טראומטיים. נמצא שההבדלים בין נשים לגברים תוארו על ידי המקצוע ורמת השכלה שלהם: ככל שהנבדקים היו במקצוע בכיר יותר (רופאים לעומת אחיות ועובדים אדמיניסטרטיביים) וככל שרמת השכלתם הייתה גבוהה יותר - כך הם חוו פחות סימפטומים פוסט טראומטיים. מסקנת החוקרים הייתה שהבדלים בין המינים בתגובות לחוויות טראומטיות יכולים להיות מוסברים לא רק על ידי המין, אלא גם על ידי גורמים נוספים כמו מקצוע, רמת השכלה ורמת השליטה במצב (Essar, Ben-Ezra, Langer, & Palgi, 2008).

מחקרה של קובל (Covell, 2006) בדק את ההשפעה של משתנים שונים על העמדות של מתבגרים בארצות הברית ובקנדה כלפי מלחמה. אחד המשתנים שנבדקו הוא הקשר בין מין הנבדק לבין עמדותיו כלפי מלחמה. המחקר נעשה כשנתיים לאחר מלחמת המפרץ הפרסי, בתחילת שנת 1993. ארצות הברית וקנדה היו מעורבות במלחמה זו ובניהול המשא ומתן. מלחמת המפרץ שודרה הרבה בחדשות ועירבה גם גברים וגם נשים, לעומת מלחמות מוקדמות יותר שהיו מעורבים בהן בעיקר גברים.

המחקר נעשה בקרב כיתות ז'-ח' (גילאי 12-15) בבתי ספר בקנדה ובארצות הברית. במחקר השתתפו 85 בנות ו-63 בנים קנדיים, ו-59 בנות ו-47 בנים אמריקאיים. הגיל הממוצע של הבנות עמד על 12.8 שנים, ושל הבנים – על 13.3 שנים.

הנבדקים מילאו שאלון שכלל שאלות על המשמעות של להיות במלחמה, מדוע אנשים יוצאים למלחמה, מה חיילים עושים במלחמה, כיצד מלחמה מסתיימת, מדוע המדינה שלהם יכולה או לא יכולה להיחשב כשוחרת שלום, ומה נשים יכולות או לא יכולות לעשות במלחמה. החוקרים מצאו שבנים דירגו את המלחמה כיותר מרתקת מאשר בנות, והראו הסכמה גדולה יותר עם ההצהרות שהמלחמה לפעמים הכרחית ומלחמה היא טובה אם מנצחים בה. בנוסף הראו הבנים יותר הסכמה עם התערבות צבאית מאשר בנות. בנות הראו יותר הסכמה מאשר בנים עם ההצהרה שהאדם לא צריך להילחם, גם אם המנהיג המדיני שלו אומר לו להילחם. בנות הראו

יותר הסכמה שיש לאפשר לבנות להילחם כמו הבנים. עם זאת, בנים הביעו יותר רצון להתגייס לצבא ולחיל האוויר (Covell, 2006).

מחקר נוסף שנערך בארץ לאחר מלחמת לבנון השנייה בדק את התפקיד של מין ושל המערכות החברתיות (תמיכת חברים ומשפחה, ייחוס סטרס למשפחה, לחברים ולאחרים בקהילה) על התגובה למלחמה ולאיום טרור אצל בני נוער אשר גרו בישראל במלחמת לבנון השנייה (Shamai & Kimhi, 2007). במחקר השתתפו 353 בני נוער ישראלים בני 15-17 (197 בנים ו-156 בנות) משלושה בתי ספר בצפון ישראל, קרוב לגבול ישראל עם לבנון. בתי ספר אלה נמצאו באזור של סיכון גבוה לפגיעת קטיושות ולפעולות טרור. המחקר התבסס על דיווחים עצמיים וכלל שני מדדים של תגובה לסטרס: המדד הראשון הוא תיאור רמת הסטרס על ידי רמת האיום והסימפטומים הפסיכולוגיים שנגרמו על ידי מצב מעורר סטרס (חרדה, פחד, חוסר מנוחה, דיכאון ותסמינים פיסיוולוגיים). המדד השני הוא רמת החיים, שנמדדה על ידי סיפוק מהחיים.

המחקר מצא שמין הנבדקים קשור לרמות הסטרס אבל לא לסיפוק כללי מהחיים במהלך המלחמה. הבנות דיווחו על רמה גבוהה יותר של אווירה משפחתית תומכת, תמיכת חברים, רמה גבוהה יותר של סטרס של משפחה, חברים ואחרים, וגם על רמה גבוהה יותר של תסמיני סטרס אצלן. עם זאת, לא נמצאו הבדלים בין המינים ברמת החיים (סיפוק כללי מהחיים). החוקרים מציעים שני הסברים אפשריים לממצאים אלו: ההסבר הראשון הוא שנשים נוטות יותר לדווח על רגשותיהן האמיתיים. ההסבר השני הוא שלנשים יש נטייה גדולה יותר להגיב למצבי סטרס. החוקרים נוטים יותר לקבל את ההסבר הראשון, מכיוון שהנערים שנבדקו היו לקראת תחילת תהליך הגיוס וייתכן שהם ניסו לשלוט ברגשות שלהם כדי להתמודד עם הסטרס של המלחמה והגיוס הקרב. וכך, באמצעות דיווח על רמת סטרס נמוכה יותר אצל הסובבים אותם הם הורידו גם את רמת הסטרס שלהם. כלומר, ייחוס הסטרס להורים ולבני הגיל מתווך בין מין הנבדקים לבין רמת הסטרס שלהם. מסקנה זו מבוססת על מחקר של דר וקמחי, שבו נמצא שחיילים מתמודדים עם המלחמה על ידי שליטה במחשבות הפחד שלהם וברגשותיהם (Dar & Kimhi, 2001).

שיטה

המחקר הנוכחי הוא מחקר משני אשר בדק את העמדות הגלויות והחבויות כלפי ישראל בראי מלחמת לבנון השנייה, כפונקציה של משתנים דמוגרפיים שונים כגון מין, גיל, רמת הדתיות ועוד.

1. משתתפים:

במחקר השתתפו 1478 נבדקים ישראלים שענו על מבחן העמדות בין מאי 2006 לאוקטובר 2007. בתקופה שלפני המלחמה השתתפו במבחן 1006 נבדקים, בתקופת המלחמה - 74 נבדקים, אחרי המלחמה השתתפו 152 נבדקים, ולאחר דו"ח וינוגרד - 246 נבדקים.

2. מכשור:

מבחן אסוציאציות חבויות IAT כלפי ישראל בהשוואה לארה"ב באתר האינטרנט <https://implicit.harvard.edu/implicit/israel>. שאלון: דיווח עמדה גלויה שמופיע באתר.

3. הליך:

במחקר המקורי הנבדקים עשו את מבחן האסוציאציות החבויות IAT, המשווה בין עמדות חבויות כלפי ישראל לעומת ארצות הברית. במהלך המבחן התבקשו הנבדקים למיין מילים בעזרת שני לחצנים במקלדת (ימני ושמאלי) לשני צדי המסך. טבלה מספר 1 מפרטת את שלבי המבחן שעשו הנבדקים.

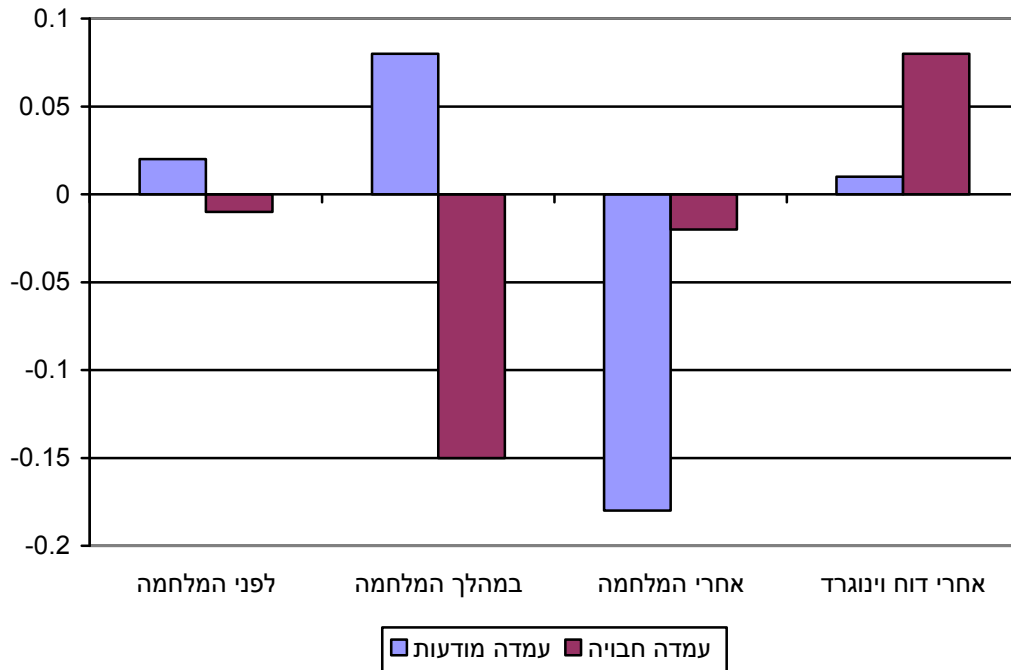
טבלה 1: רצף של יחידות במבחן אסוציאציות חבויות IAT, המודד עמדה של מדינה (ישראל מול ארצות הברית):

יחידה	מספר הניסיונות	פריטים המוקצים לתגובה עם הלחצן הימני	פריטים המוקצים לתגובה עם הלחצן שמאלי
B1	20	פריטים הקשורים לארה"ב	פריטים הקשורים לישראל
B2	20	מילים נעימות	מילים לא נעימות
B3	20	פריטים הקשורים לארה"ב + מילים נעימות	מילים הקשורות לישראל + מילים לא נעימות
B4	40	פריטים הקשורים לארה"ב + מילים נעימות	מילים הקשורות לישראל + מילים לא נעימות
B5	40	פריטים הקשורים לישראל	פריטים הקשורים לארה"ב
B6	20	פריטים הקשורים לישראל + מילים נעימות	פריטים הקשורים לארה"ב + מילים לא נעימות
B7	20	פריטים הקשורים לישראל + מילים נעימות	פריטים הקשורים לארה"ב + מילים לא נעימות

תוצאות

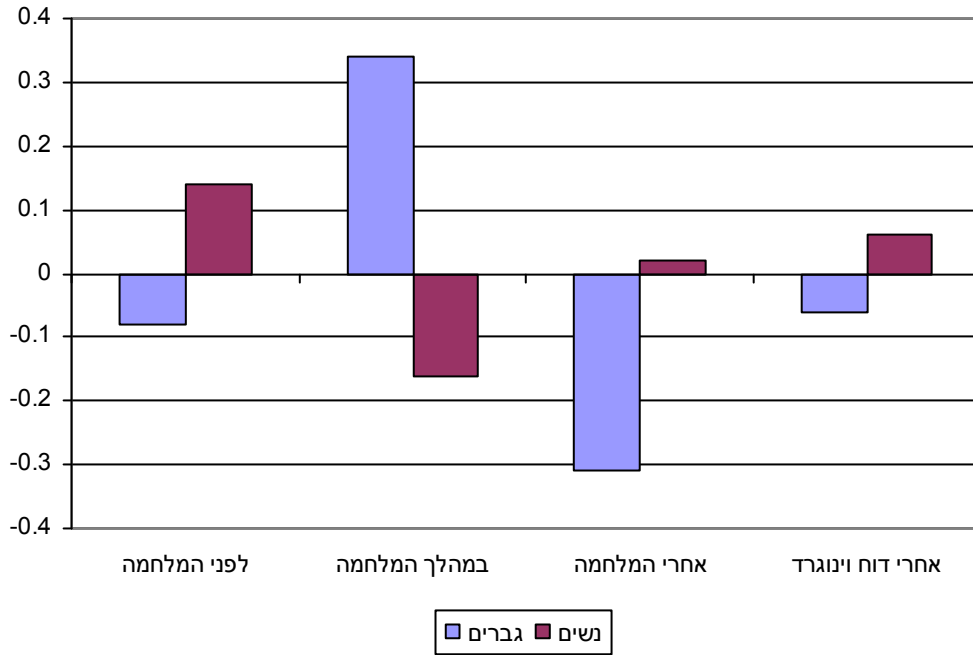
נעשתה נורמליזציה של הפערים שהתקבלו במבחן IAT, והציונים מובאים כציוני תקן. במטרה לבחון את שאלות המחקר בוצע ניתוח שונות דו-גורמי.

גרף 1: עמדות גלויות ועמדות חבויות כלפי ישראל לפני, במהלך ואחרי המלחמה, במונחי ציון Z

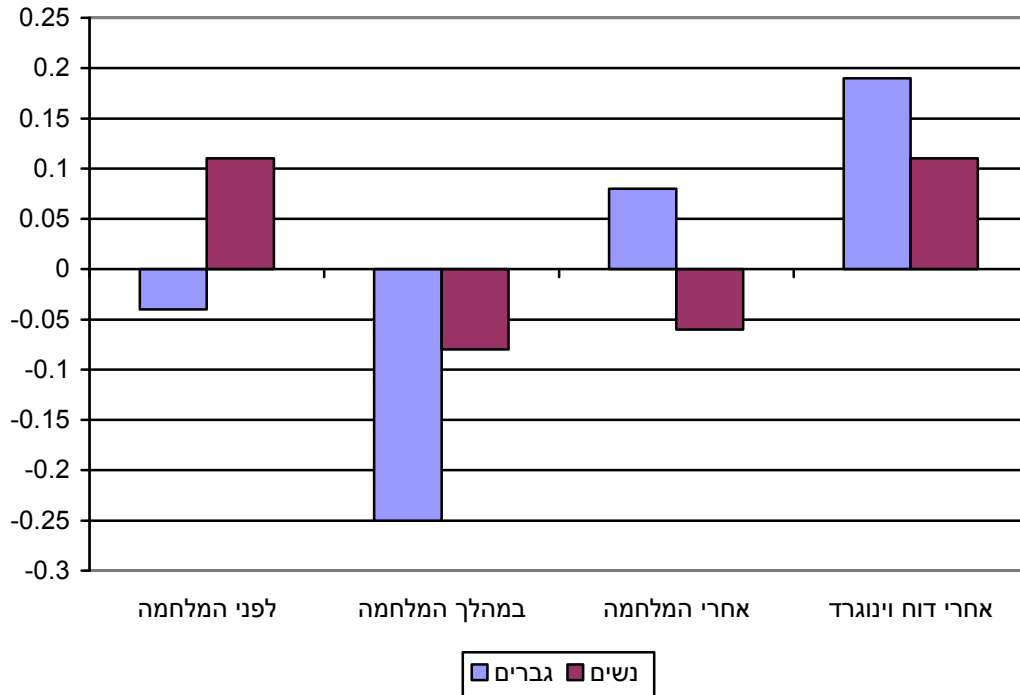
- הירידה הגדולה ביותר בעמדות החבויות כלפי ישראל הייתה במהלך המלחמה
- הפגיעה הקשה ביותר בעמדות הגלויות כלפי ישראל הייתה לאחר המלחמה. ההבדל בין העמדות הגלויות לאחר המלחמה לבין שלושת המצבים האחרים היה מובהק בניסוח קונטרסט. לאחר דו"ח וינוגרד יוצבו עמדות גלויות וחבויות וחזרו לרמה שלפני המלחמה

גרף 2: עמדות גלויות כלפי ישראל לפני, במהלך ואחרי המלחמה לפי מין, במונחי ציון Z

- עמדה גלויה לישראל אצל גברים הייתה הכי גבוהה בתקופת המלחמה
- עמדה גלויה לישראל אצל נשים הייתה הכי נמוכה בתקופת המלחמה.
- עמדה גלויה לישראל אצל גברים הייתה הכי נמוכה בתקופה שאחרי המלחמה.

גרף 3: עמדות חבויות כלפי ישראל לפני, במהלך ואחרי המלחמה, במונחי ציון Z

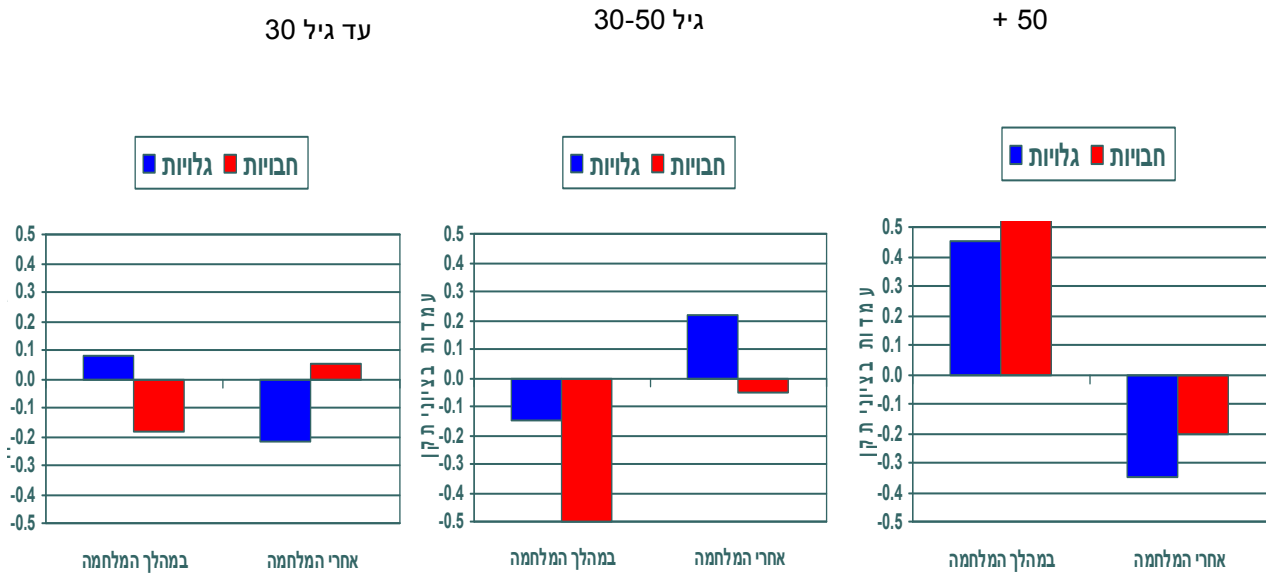
- עמדה חבויה של גברים לישראל נפגעה קשה מאוד בתקופת מלחמה.
- לא היו שינויים דרסטיים בהעדפות חבויות של נשים, אם כי גם אצלן הייתה ירידה בתקופת מלחמה.
- העדפות חבויות של גברים בשנת 2007 היו הרבה יותר חיוביות מאשר בתקופה שקדמה למלחמה.
- העדפות חבויות של נשים בתקופות השלום חיוביות למדי.

4. עמדה גלויה וחבויה לישראל כפונקציה של זמן ומין (ראה גרפים 2 ו-3):

- העדפות גלויות וחבויות של נשים דומות זו לזו, הרבה יותר מאשר אלו של גברים.
- גברים דיווחו על עמדה הכי גבוהה לישראל בתקופת המלחמה, אך לעומת זאת העדפתם החבויה הייתה בשפל בתקופת המלחמה.
- גברים דיווחו על עמדה הכי נמוכה לישראל בתקופה שאחרי המלחמה, אך לעומת זאת העדפתם החבויה עלתה יחסית למצב הקודם בתקופה שאחרי המלחמה.
- בשנת 2007 גברים דיווחו על עמדה נמוכה כלפי ישראל, אך העדפתם החבויה הייתה הגבוהה ביותר מבין התקופות.

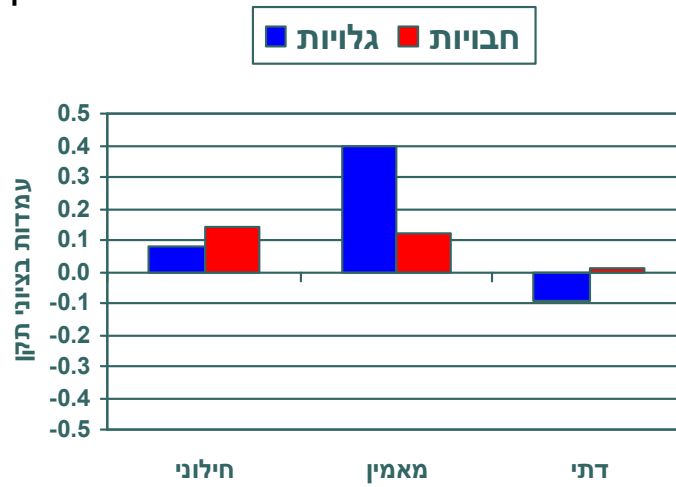

תוצאות: העדפות גלויות וחבויות לישראל כפונקציה של מלחמה וגיל

- העמדות החבויות הכי שליליות נמצאו אצל בני 30-50 בתקופת המלחמה.
- רק בני +50 גילו עמדות חבויות ועמדות גלויות חיוביות כלפי ישראל בתקופת המלחמה.
- העמדות הכי מתואמות (גלויות וחבויות) היו אצל בני +50, כלומר עם הגיל אנשים נעשים יותר מודעים לעצמם ויותר פתוחים מבחינת הדיווח.

תוצאות: העדפות גלויות וחבויות לישראל כפונקציה של רמת הדתיות

הפערים מצביעים על הנכונות לדווח על האהדה לישראל כפונקציה של מידת הדתיות. מה מקובל להגיד באיזו חברה. איפה מעדיפים לבקר את ישראל ואיפה להאדיר. אנחנו רואים שבמידת האהדה החבויה לישראל אין שום הבדל: כולם אוהבים את ישראל באותה מידה. אבל יש הבדל בעמדות הגלויות. אלא שהגדירו את עצמם כמאמינים דיווחו על אהדה גלויה כלפי ישראל ברמה הרבה יותר גבוהה.

דין

ניתן לראות שמלחמת הלבנון השנייה השפיעה על העמדות כלפי מדינת ישראל ופגעה בעיקר בעמדות החבויות של מי שנשא בנטל המלחמה (גברים לעומת נשים). הפגיעה בעמדות מוסברת בדו"ח וינוגרד על ידי הביקורת כלפי המדינה, שהלכה והתגברה במהלך המלחמה. הסיבות לביקורת היו שהמלחמה הסתיימה מבלי שישראל ניצחה מבחינה צבאית, וזאת למרות שהמלחמה התנהלה מול ארגון מעין צבאי, בן אלפי לוחמים בלבד ויכולות טכנולוגיות נמוכות. גורמים נוספים לביקורת היו ההעברה המאוחרת של הלחימה לשטח האויב והירי הממושך של הרקטות על העורף (דו"ח וינוגרד עמ' 34). ניתן לראות שבשנת 2007, לאחר דו"ח וינוגרד, חלה התייצבות הן בתחום העמדות הגלויות והן בתחום העמדות החבויות.

המחקר הנוכחי תמך במחקרים קודמים, אשר מצאו שקיים פער בין עמדות גלויות לבין עמדות חבויות (Nosek et al, in press; Geer & Robertson, 2005; Ronay & Kim, 2006). פער זה מראה שמה שאנשים מוכנים לדווח על עמדותיהם, או מה שהם מודעים לו, אינו בהכרח תואם את העמדות החבויות שלהם, אשר מושפעות מגורמים נוספים כמו ניסיון ומצבים רגשיים. למשל, אם הגברים מדווחים על עמדות חיוביות כלפי ישראל במהלך המלחמה - זה יכול לנבוע ממוסכמות חברתיות שלפיהן הגברים נוטים לקחת יותר סיכונים (Ronay & Kim, 2006) ומניסיון לשלוט ברגשותיהם כדרך התמודדות עם הצורך לצאת למלחמה (Shamai & Kimhi, 2007). ולעומת זאת, עמדותיהם החבויות שליליות יותר מכיוון שהן מושפעות גם ממצב רגשי של פחד המלווה את היציאה למלחמה. למצא זה יש משמעות חשובה, מכיוון שבניגוד לעמדות הגלויות שניתן להשפיע עליהן על ידי מוסכמות חברתיות וניסיון לשלוט בהן, העמדות החבויות מושפעות מגורמים יותר עמוקים ופחות מודעים כמו פחדים, מצבים רגשיים ועוד.

מחקרים קודמים מצאו הבדלים בין עמדות של נשים וגברים כלפי נושאים שונים כמו מיניות (Geer & Robertson, 2005), מלחמות (Covell, 2006), גזענות (Ekehammar et al, 2003) ולקחת סיכונים (Ronay & Kim, 2006). גם במחקר הנוכחי נמצא הבדל בין גברים לנשים בעמדותיהם כלפי ישראל בהקשר של מלחמת לבנון השנייה. פער זה עקבי למחקרים שמצאו שגברים נוטים יותר מנשים לדווח על הסכמה עם יציאה למלחמה ועם התערבות צבאית (Covell, 2006), ושנשים נוטות להביע יותר את רגשותיהן האמיתיים כלפי מלחמות מאשר גברים, אשר מנסים לשלוט על רגשותיהם כדרך התמודדות לקראת ההשתתפות במלחמה (Shamai & Kimhi, 2007).

פער זה בין העמדות הגלויות לעמדות החבויות יכול לנבוע מחוסר מודעות של הנבדקים או מחוסר רצון לדווח על עמדותיהם האמיתיות. כלומר, ייתכן שהגברים אשר דיווחו במהלך המלחמה על עמדות חיוביות כלפי ישראל לא היו מודעים לכך שעמדותיהם החבויות הן שליליות. אפשרות נוספת היא שהם היו מודעים לעמדותיהם השליליות, אך העדיפו לדווח על עמדות חיוביות. ניתן למצוא תמיכה להסבר השני במחקרם של רוניי וקים (Ronay & Kim, 2006) אשר מצאו במחקרם שגברים נוטים לדווח יותר על העדפה להסתכן מאשר נשים, למרות שאין הבדל בעמדות החבויות שלהם כלפי לקחת סיכונים. אך תוצאה זו נמצאה רק כאשר הגברים היו

בחברת גברים אחרים, ואילו כשהיו לבדם לא היה הבדל בין העמדות הגלויות של נשים ושל גברים. במחקר הנוכחי מילאו הנבדקים את שאלון העמדות הגלויות באינטרנט ולכן לא ניתן לדעת אם היו בחברת אנשים אחרים או לבדם. לכן לא ברור האם הפער נובע מחוסר מודעות של הנבדקים לעמדותיהם או מחוסר רצון לדווח על עמדותיהם האמיתיות. במחקר המשך ניתן לתת לנבדקים למלא את מבחן ה-IAT באופן מבוקר בשני תנאים: בתנאי אחד - כשהם לבדם, ובתנאי שני - כשנמצאים לידם אנשים נוספים. מחקר כזה יכול לבדוק האם הפער בין העמדות החבויות לעמדות הגלויות מושפע מחוסר מודעות או מחוסר רצון לדווח על העמדות האמיתיות עקב לחץ חברתי ומוסכמות חברתיות.

למחקר זה יכולים להיות מספר יישומים אפשריים. ניתן ליישם את תוצאות המחקר בתקופות שבהן המדינה נמצאת במשבר כדי לעודד דעת קהל חיובית והתגייסות של האזרחים לטובת המדינה. כמו כן ניתן להבין מהתוצאות שמעבר לדעת הקהל הגלויה, קיימות גם עמדות חבויות שלא תמיד זהות לעמדות הגלויות. לכן חשוב לקחת זאת בחשבון, ובתקופות משבר ומלחמה כדאי לבדוק גם את העמדות החבויות של האנשים, מכיוון שלאילו השפעה רבה על תפקודם.

יישומים והמלצות

המחקר הנוכחי והמסקנות מהמחקרים הקודמים יכולים לשפוך אור על נושא התמיכה הציבורית ועמידות העורף בזמן מלחמה. העמדות הגלויות מושפעות וניתנות לשליטה על ידי נורמות חברתיות, אך העמדות החבויות מושפעות מגורמים עמוקים יותר, כמו הניסיון שאנו צוברים: פחדים, מצבים רגשיים ואמונות שאנו מפתחים לאורך השנים. עמדות חבויות עשויות לנבא ולעצב את העמדות הגלויות ולהשפיע על המורל וההתנהגות של האוכלוסייה בעת מלחמה. אם העורף מגלה פטריוטיות, מוכן לקבל ולחבק את הפליטים מהצפון ולתמוך במדינה בכל דרך אפשרית - אזי למדינה סיכוי טוב יותר לנצח. אבל אם העורף מותש, וכל מה שחשוב לו זה שהמלחמה תסתיים בין אם נפסיד או ננצח, אזי סיכויי המדינה במלחמה לנצח יורדים.

הירידה בפטריוטיות החבויה של העורף עלולה להוביל לירידה בפטריוטיות הגלויה. חשוב להעלות את המודעות לעניין ולמנוע את הירידה החבויה בפטריוטיות ולהתמודד עם פטריוטיות ירודה במידה וזו נוצרת. מסר עיתונאי שפונה לתחושת הפחד עלול להוביל לירידה בפטריוטיות חבויה. סיבה נוספת לחשיבות המוטיבציה של העורף היא המבנה הייחודי של צה"ל והרכב המילואים בתוכו. כוחות המילואים מהווים את חלק הלחימה העיקרי של הצבא בשעת חירום. חיילי המילואים הם בעצם אזרחים אשר מתגייסים לשעת החירום בלבד ומהווים חלק בלתי נפרד הן של הצבא והן של העורף. להלן מספר הצעות למניעה והתמודדות עם הירידה בעמדות החבויות כלפי המדינה, המופנות בעיקר כלפי גופי הממשלה והצבא העוסקים בתחום ההסברה והתקשורת בזמן המלחמה, ובראשם משרד הביטחון ומשרד ההסברה, דובר צה"ל ופיקוד העורף:

1. הגדרת מטרות הלחימה וחשיבותן

אחת הדרכים להתמודד עם פטריוטיות ירודה היא לספק לאנשים הצדקה לסבל שהם מצויים בו או ניצבים לקראתו. לפי הגישה האקזיסטנציאליסטית, לחיות פירושו לסבול, ולהתקיים פירושו למצוא פשר לסבל. ויקטור א' פראנקל פיתח את שיטת הלוגותרפיה אשר מתמקדת בלעורר באדם את ההרגשה שיש משמעות לכל מה שקורה בחיים, ויהיו הנסיבות חמורות ככל שיהיו. לפי גישה זו, אדם אשר מצא משמעות לחייו מצליח להתגבר על הסבל ועל התסכולים שהחיים מזמנים לו למען אותה מטרה שהיא ערכית וחשובה בעיניו. כלומר, כאשר האדם עומד בפני מצב ללא מנוס כמו מלחמה, הדבר החשוב הוא העמדה שאותה הוא נוקט כלפי הסבל. אם העמדה היא שלסבל יש מטרה ומשמעות, כגון פשר של הקרבה, האדם יתמודד טוב יותר עם המצב ויהיה לו סיכוי טוב יותר לשרוד אותו (פראנקל 2001).

באופן טבעי, מלחמה עשויה להציב את החברה האזרחית בארץ ואת הלוקחים חלק בפעילות הביטחונית בעורף ובחזית בפני קשיים ואתגרים עצומים. על מנת לאפשר לחברה להתמודד טוב יותר עם המתח והעומס שיוצרת המלחמה יש להגדיר את מטרותיה, להבהיר את חשיבותה ולהפנות את תשומת הלב אל ההקשר הכולל של התרחשותה, שהוא המאבק המתמיד של הציונות על זכותו של העם היהודי להתקיים במדינתו הריבונית בארץ ישראל. אם האנשים יבינו שלסבל ולמחיר הכרוך במלחמה יש משמעות ומטרה, ויש להם אחריות אישית כלפי מטרה זו, ירידת הפטריוטיות כלפי המדינה- הנובעת מההתמודדות עם הסבל והקושי - תפחת. מתן המשמעות

לסבל יאפשר את עמידות העורף אשר יתמוך בלחימה ויעלה את הסיכויים של המדינה לנצח במלחמה. לכן חשוב להקדיש תשומת לב להסברה ערכית בתקשורת כאשר נמצאים במצב של מלחמה או מתקרבים אליו. חשוב להפנות את תשומת הלב מהשגרה הקונקרטיה היום יומית הקשה של המלחמה אל רבדים עקרוניים יותר, אל ההקשר הרחב, אל המשמעות הערכית והקיומית של המלחמה: להציג את האתוס שהחברה הישראלית מייצגת ולמענו היא מוכנה להקריב, אתוס הכולל ערכים של חופש, דמוקרטיה וערכים יהודיים תרבותיים ולאומיים שעומדים בסכנה אם לא ננצח במלחמה. הסברה זו חשובה גם ברמת העורף ויכולה להיעשות על ידי אמצעי התקשורת וגם ברמת הלוחמים על ידי מפקדיהם.

2. הכנה של העורף לסוג המלחמה שאליה יוצאים

אזרחי ישראל הורגלו למלחמות שתוחמו לחזית הצבאית בלבד, ולא נעשתה הכנה מתאימה של האזרחים למלחמה שבה החזית האזרחית היא מטרה לגיטימית ועיקרית בעיני האויב. לחימה שבה לאויב יש יכולת ירי שיורית מספקת, כך שיוכל להשתמש בה עד לשעות הלחימה האחרונות. במלחמת לבנון השנייה נעדרו ההבנה והתפיסה המובנות להתמודדות עם איום שונה. אזרחי המדינה גילו שהם חלק מחזית לחימה פעילה וממשית – החזית האזרחית (סיבוני, 2009).

כמו כן, נוצר תסכול שנבע מהדיסוננס בין ההצלחות שהצבא הציג, בעיקר בנוגע לפגיעות מדויקות של חיל האוויר, לבין העובדה שאזרחים רבים נאלצו לשבת במקלטים במשך שבועות (איילנד, 2009). לכן חשובה ההבנה שיש לשתף את הציבור ולהעמיק את הכנתו ומוכנותו לספוג אש עד לסוף הלחימה.

קפלינסקי (2009) מתייחס לכך שפורמאלית לא הוגדר מצב חירום בעורף במהלך הלחימה, והתחושה - גם בעורף וגם בקרב הלוחמים - הייתה של מבצע נוסף ולא של מלחמה. ייתכן והגדרה ממוקדת יותר של מצב חירום ומלחמה הייתה מעלה את רף הפטריוטיות ומחזקת את החזית ואת העורף גם בשלבים הקשים יותר של הלחימה.

3. יצירת ציפיות ריאליות לקראת יציאה למלחמה

הציפייה הציבורית מהמלחמה הייתה לניצחון מוחץ בסגנון מלחמת ששת הימים. ציפייה זו נבנתה בגלל הסברה לקויה של המציאות שעמדנו בפניה (חלוץ, 2009). בימים הראשונים של המלחמה הציבו פוליטיקאים, קצינים בכירים ואנשי תקשורת מטרות פומביות, אשר יצרו ציפייה לניצחון מהיר ומוחץ (סיבוני וקוליק, 2009). ציפייה זו נכזבה והאווירה הציבורית בתקופה שלאחר המלחמה הייתה רוויה בכעס, תסכול ומבוכה. בתודעה הציבורית הישראלית אשר התפתחה באותם ימים התקבעה המלחמה ככישלון. הציפיות שנכזבו גרמו לתגובות קשות והלקאה עצמית בשיח הציבורי בנוגע למלחמת לבנון השנייה (איילנד, 2009, סיבוני, 2009).

במלחמות של המאה ה-21 קיים פער בין הציפיות של הדרג הפוליטי, התקשורת והציבור, לבין היכולת של הדרג המבצע לעמוד בציפיות אלה. פער זה עלול ליצור אכזבה וירידה בעמדות הגלויות והחבויות וברף הפטריוטיות כלפי המדינה. הפער מתייחס לארבע נקודות עיקריות. הפער הראשון נוגע למשך המערכה: קיימת הנחה, שמתבססת על מלחמות קודמות שבהן ניצחנו בזמן

קצר מערכות נגד מספר גדול של כוחות, שלפיה עלינו לנצח באופן קצר ומהיר אויב אשר על פי יחסי העצמה הרגילים אנו חזקים הרבה יותר ממנו. הפער השני קשור ליכולות הנוגעות למספר הנפגעים: הציפייה היא שמכיוון שיש לנו טכנולוגיה מתקדמת מזו של האויב, מספר הנפגעים אמור להיות קטן ואת רוב המערכה ניתן לבצע מרחוק, מבלי לסכן את כוחותינו. הציפייה השלישית היא שלא נפגע באזרחים שאינם לוקחים חלק בלחימה אצל האויב. הפער הרביעי הוא הציפייה שיהיה ברור מי ניצח במלחמה ושהצד השני ייכנע ללא תנאי (איילנד, 2009).

ציפיות אלה אינן מציאותיות וקשות מאוד להשגה, מכיוון שרוב האירועים במלחמה מסוג זה מתרחשים בקרב אוכלוסייה אזרחית, והדבר מגביל מאוד את יכולת מיצוי הכוח של המדינה. לכן חשוב להיזהר מפערים אלו ולא ליצור ציפיות גבוהות מכפי שניתן לעמוד בהן (איילנד, 2009).

ביבליוגרפיה

- אתר מבחני אסוציאציות חבויות : www.implicit.harvard.edu
- הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת וינוגרד (2007), דין וחשבון חלקי עמ' 39-40, 42, 45, 66, 84, 92, 94, 155-164.
- הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006, ועדת וינוגרד (2008), דין וחשבון סופי כרך א עמ' 33-35, 39.
- איילנד, ג' (2009). מלחמת לבנון השנייה – לקחים ברמה האסטרטגית, **צבא ואסטרטגיה כרך 1 גיליון 2**, עמ' 8-9.
- סולומון, ז., בלייד, א., וגלקופף, מ. (2004). האם הטרור עיוור למגדר? החשיפה והתגובות של נשים וגברים לאינתיפדה. **חברה ורווחה, כ"ד**, 125-146.
- חלוץ, ד' (2009). על הכישלונות וההישגים במלחמה, **צבא ואסטרטגיה כרך 1 גיליון 2**, עמ' 45-47, 49.
- סיבוני, ג' (2009). מלחמת לבנון השנייה – 3 שנים אחרי, **צבא ואסטרטגיה כרך 1 גיליון 2**, עמ' 3-5.
- סיבוני ג'. קוליק, א (2009). סיכום – מלחמת לבנון השנייה כקו פרשת מים, **צבא ואסטרטגיה כרך 1 גיליון 2**, עמ' 55-56.
- פראנקל, ו' (2001). **האדם מחפש משמעות מבוא ללוגותרפיה**, עמ' 10-11, 119-121, 136. א' חיים (עורך המהדורה העברית). לוד: הוצאת דביר. (הספר ראה אור בעברית לראשונה בשנת 1970).
- קפלינסקי, מ' (2009). צה"ל בשנים שלפני המלחמה, **צבא ואסטרטגיה כרך 1 גיליון 2**, עמ' 23-24.
- Carney, D. R., Nosek, B. A., Greenwald, A. G. & Banaji, M. R., (2009). Implicit Association Test (IAT).
- Covell, K. (1996). National and gender differences in adolescents' war attitudes. *International journal of behavioral development*, 19 (4), 871-883.
- Dar, Y., & Kimhi, S., (2001). Military service and self perceived maturation among Israeli youth. *Journal of youth and adolescence*, 30, 427-448.
- Ekehammar, B., Akrami, N., & Araya, T., (2003). Gender differences prejudice. *Personality and individual differences*, 34, 1509-1523.
- Essar, N., Ben-Ezra, M., Langer, S., & Palgi, Y., (2008). Gender differences in response to war stress in hospital personnel: Does profession matter? A preliminary study. *Eur. J. Psychiat.* Vol. 22, N 2, 77-83.
- Geer, J. H., & Robertson, G. G., (2005). Implicit attitudes in sexuality: Gender differences. *Archives of sexual behavior*, 34 (6), 671-677.
- Lane, K. A., Banaji, M. R., Nosek, B. A., & Greenwald, A. G., (2007). Understanding and using the implicit association test 4: What we know about the method. In

- B. Wittenbrink, & S. Norbert (Eds.), *Implicit measures of attitudes* (pp. 59-102). The Guilford press.
- Nosek, B. A., (2005). Moderators of the relationship between implicit and explicit evaluation. *Journal of experimental psychology: General*.
- Nosek, B. A., Greenwald, A. G., & Banaji, M. R., (2005). Understanding and using the implicit association test 2. Method variables and construct validity. *Personality and social psychology bulletin*.
- Nosek, B. A., Greenwald, A. G., & Banaji, M. R., (2007). Understanding and using the implicit association test 2. Method variables and construct validity. In B. Wittenbrink, & S. Norbert (Eds.), *Implicit measures of attitudes* (pp. 166-180). The Guilford press.
- Nosek, B. A., Greenwald, A. G., & Banaji, M. R., (in press). The implicit association test at age 7: A methodological and conceptual review. In J. A. Bargh (Ed.), *Automatic processes in social thinking and behavior* (pp. 1-41). The Psychology press.
- Ranganath, K. A., & Nosek, B. A. (2008). Implicit attitude generalization occurs immediately, explicit attitude generalization takes time. *psychological Science*, 19, 249-254.
- Ronay, R., & Kim, D. Y., (2006). Gender differences in explicit and implicit risk attitudes: A socially facilitated phenomenon. *British Journal of social psychology*, 45, 397-419.
- Shamai, M., & Kimhi, S., (2007). Teenagers response to threat of war and terror: Gender and the role of social systems. *Community mental health journal*, 43 (4), 359-374.